

кід/ати[ся] / **кінути**...; **к. ка́менем** кидáть ка́мнем; **к. о́ком (очи́ма)** на кого-, що кінуть *взгляд на кого-, что; куди о́ком не кинь* кудá ни кинь *взглядом*.

клі́тка...; **папі́р у клі́тку (клі́тинку)** бума́га в клі́тку (клі́точку).

кла́пот...; **порва́ти (подерти) на кла́пті** изорва́ть в (на) *кля́чя*; **к. землі** *клячо́к* землі.

крити[ся]...; **крити дах** крити кря́шу; *укрыва́ть кря́шу; покрыва́ть кря́шу*.

У службових словах наводяться типові речення-формули:

але спол. *но, розм. да; ...*; **ска́зано різко, але правильно** *ска́зано ре́зко, но ве́рно; але (а) вті́м* *но впроче́м*;

ось част. *вот; ось так* *вот так; (при вираженні подиву) вот, розм.. поді́, поді́-ка; ось ба́чиш, що робі́ться* *вот ви́диш, что де́лае́тся (твори́тся); розм.. поді́-ка* *вот, что де́лае́тся (твори́тся) ось воно́ що!* *вот оно́ что!*

Ілюстрації подаються в кінці значення (або відтинку значення) в алфавітному порядку. Іноді форма реєстрової одиниці або її словотвірного компонента повторюється в ілюстрації, тоді вона подається усиченою до першої літери **копа́ти** -к.; **крупі́ткий** -к.; **кру́глий** -к.; Крім того, в ілюстрації може подаватися форма, відмінна від заголовної, тоді після тильди (~) подається лише відмінна усичена частина реєстрового слова, напр.:

кру́глий | *кру́глий*...; **~ая сума** *кру́глая сума; за ~им столи́м* *за кру́глим столи́м; ~і дужки* *кру́глые скобки*.

Не до всіх лексичних розрядів подаються ілюстрації.

Не подаються:

1. Ілюстрації у термінологічній і номенклатурній лексиці, ілюстрації для назв приладів, знарядь виробництва, деталей механізмів тощо.

кронгла́с спец. *крон, кронгла́с*.

кронці́ркуль спец. *кронці́ркуль*.

кружа́ло *буд., техн. кружа́ло*.

2. Ілюстрації для ботанічної та зоологічної номенклатури (особливо екзотичної для України).

кроталі́рія бот. *кроталі́рія*.

крото́н біол. *крото́н*.

кронште́п орн. *кронште́п*.

3. Ілюстрації осіб за національністю та місцем проживання. Виняток складають ті, що набули конотаційних нашарувань, напр.: **ци́ган, ту́рок**.

4. Ілюстрації до назв грошей, напр.: **кρόна, крузе́йро**.

Джерельною базою для поповнення ілюстративної частини Словника можуть бути передусім академічні загальномовні словники російської мови, Російсько-український словник (Київ, Абрис, 2003) словники російсько-іншомовні – Русско-английский словарь (М.: Рус. яз., 1992), «Русско-немецкий словарь» (М.: Рус. яз., 1992) та ін.

Тетяна Федоренко, к. філол. н.*

Інститут української мови НАН України (Київ)

УДК 161.2.81'373.374

ПРО ІСТОРІЮ СЛІВ З ОСНОВОЮ **КОНФІДЕНЦ-**

*У розвідці простежено історію виникнення групи слів з основою **конфіденц-** і підтверджено думку про те, що утворене раніше в мові є постійним джерелом виникнення нових мовних одиниць.*

* © Т. Федоренко, 2006

У невеликій групі слів з основою **конфіденц-**, яку подають сучасні українські тлумачні словники [див., напр., 2]— **конфідент / конфідентка; конфіденційний / рідше конфіденціальний; конфіденційність / рідше конфіденціальність; конфіденційно / рідше конфіденційально** — з якихось причин не зафіксовано застарілого слова **конфіденція** (з лат. *confidentia* «довір'я»), від якого утворилися вищенаведені слова.

А це слово відоме приблизно ще з 1700 року [1: 68]. Є свідчення, що його вживав у своїй мові Іван Мазепа. Ілько Борщак, за словами С. Плачинди, «один з найретельніших біографів славетного гетьмана» [4: 110], пише, що «після довгих і довгих студій над Орликом» Мазепа вирішив відкритися перед генеральним писарем і викласти ідейний зміст таємного задуму, але при цьому гетьман зауважував: «Не для того, щоб я о твоєй вірності им[п]ератору какое подозр[е]ние... но рассуждая, что ты хотя человекъ разумный и совести не подозр[е]нной, однакъ еще молодой... опасаемся, дабы ты и съ великоросійскими и съ нашими всякого чина людьми конверсуючи [тобто спілкуючися, входячи в ділові стосунки], или съ **конфіденціи** или съ неосторожности не вимовилса предъ кимъ съ т[а]м секретом...», де слово, **конфіденція**, вжите Мазепою, означає «довірочна, таємна справа». З історичних джерел і спогадів сучасників нам відомо, що Іван Мазепа був дуже освіченою людиною. Він знав багато іноземних мов — польську, італійську, німецьку, французьку, а той же Орлик свідчить, що також «досить міцно» володів і татарською. Він блискуче знав латинь, писав нею трактати, читав в оригіналі твори античних авторів, багато з них знав напам'ять.

Французький дипломат Жан Балюз згадує, що Іван Мазепа часто «оздоблював» свої промови цитатами з латини, а в її знанні, як зауважує дипломат, «міг би суперничати з найкращими нашими отцями єзуїтами» [3: 76]. Тому не дивує, що Іван Мазепа послуговується словом **конфіденція** латинського походження. Для нього як освіченої людини воно було звичайним словом, а ті, хто з ним спілкувався, теж добре розуміли його значення.

На початку XVIII ст. від франц. *confident* у військову справу входить слово **конфідент** як термін розвідувального лексикону. М. Алексєєв пише, що «особи які перебували при нашій армії і займалися таємним збиранням відомостей про противника називалися конфідентами». Тобто в сучасному розумінні вони були «довіреними особами» або агентами. Слово **конфідент** почало вживатися в різних посланнях, реляціях того часу. Так 16 квітня 1708 р. Є. І. Українцев, посланник у Польщі, пише «...и гетьман бы Мазепа войска казацкого часть на страх **конфидентам** шведцким, яко то Любомирским і Потоцким... конечно ж прислал». У реляції П. С. Салтикова імператриці Єлизаветі про пересування австрійських і пруських військ від 22 серпня 1739 року знову зустрічається це слово «... ибо по известиям из Познани гласится, что генерал Цитен от арміи принца Генриха с 10–12 тысячами... будто к Познани маршировать имеет место, куда я для разведания нарочного **конфидента** послал и ожидать имею известия» [1: 69]. Але поступово слово **конфідент** детермінологізується, застаріває і втрачає «розвідувальний» відтінок. Згодом воно замінюється синонімом «довірена особа», а в літературну мову входить із значенням «той, кому можна довірити свої таємниці, секрети; взагалі кому можна довіряти». З часом у розвідувальній термінології *довірена особа* теж замінюється іноземним словом «агент». Цілий відрізок життя відходить у минуле з появою нового слова, яке входить у мову замість застарілого. І в цьому вбачається знак соціального змісту, бо і сучасні агенти — «бонди» дуже відрізняються від тих, які колись були **конфідентами**.

А слова **конфіденційний, конфіденційно**, які теж походять від слова **конфіденція** і функціонують у мові з початку XVIII століття, в сучасній мові подаються з ремаркою *книжн.* і означають «секретний, довірчий» (*конфіденційна розмова*), «секретно, довірочно» (*поговорити з кимсь конфіденційно*) і вживаються як синоніми до слів *таємний, довірчий*. З відповідними нюансами вони сполучаються переважно із словами

розмова, зустріч, аудієнція тощо. У сучасного письменника Юрія Андруховича зустрічаємо — «*Пилося майже прямим текстом під час тієї конфіденційної зустрічі сіроого ідеаліста з високим достойником*; або «*Безконечні засідання вчених рад, подум'яні доповіді ... і насамкінець конфіденційна аудієнція [аудієнція] в надзвичайно високопосадового державного мужа*».

Отже, повсякчасно підтверджується в мові теза про те, що «руйнування старого є разом з тим і створення нового», що раніше утворене в мові двічі служить підґрунтям новому — частково воно перебудовується заново, а частково змінює форму і значення в цілому. Не збіднюється і словотворчість на основі застарілих слів.

Література

1. Алексеев М. Лексика русской разведки. – М., 1996. – С. 68–69.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Під ред. В. Т. Бусела. – К.: Перун; Ірпінь, – 2005.
3. Іван Мазепа. – К., Веселка. – 1992.
4. Плачинда С. Козак – душа правдивая. – К.: Велес., 2006.

Тетяна Цимбалюк-Скопненко, к. філол. н.*
 Інститут української мови НАН України (Київ)
 УДК 161.2.81. ' 374

АЛЮЗИЯ ТА ЕЛІПСИС ЯК СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У МОВІ ПЕРЕКЛАДІВ М. ЛУКАША

У статті проаналізовано специфіку алюзії та еліпсиса фразеологічних одиниць у творчій спадщині відомого вітчизняного перекладача Миколи Лукаша, установлено типи цих структурно-семантичних перетворень.

В основу структурно-семантичних перетворень фразеологізмів, як і кожної оказіональної трансформації фразеологічних одиниць (далі – ФО), покладено стилістичну мотивацію. Задум і зміст оригінального твору, співмірність і довершеність художнього перекладу, а також мовні смаки автора (перекладача) визначають частоту застосування цих перетворень. Проте всі вони спрямовані на посилення експресії. Відомо, що внаслідок згаданих трансформацій відбувається значний відхід від початкової моделі ФО, усталені традиційні асоціативні зв'язки фразеологізму втрачають частину свого наповнення. Суперечність між нормативно вживаною та несподівано новим оформленням ФО викликає в читача ефект невиправданого очікування та нові емоції від фразеологічного матеріалу.

До структурно-семантичних перетворень належать *фразеологічна контамінація, фразеологічна алюзія та фразеологічний еліпсис*. Фразеологічна контамінація на матеріалі перекладних творів М. Лукаша вже була об'єктом розгляду¹. Цей вид трансформацій найчастіше трапляється в досліджуваних текстах. Вивчати специфіку двох інших різновидів найважче, оскільки для її встановлення потрібно враховувати якнайширший контекст. Передусім це стосується *алюзії*, бо внаслідок застосування цього способу оказіональних перетворень виникає найбільша амплітуда віддаленості модифікованої ФО від традиційно вживаного фразеологізму.

Алюзія (від лат. *allusio* – жарт, натяк) – це вживання лексеми, фрази, цитати як натяку на загальновідомий факт. Л.І. Ройзензон називав цей вид перетворень *фразеологічним*

* © Т. Цимбалюк-Скопненко, 2006

¹ Див.: [4].